

แนววิเคราะห์ทางการเมือง: กรอบแนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้ในโลกรสมัยใหม่และบริบทไทย
Political Analysis: Conceptual Frameworks Theories and Applications
in the Contemporary World and the Thai Context

จตุพล ดวงจิต

Jatupon Dongjit

อาจารย์ วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

Lecturer from the College of Social Innovation Rangsit University

*Corresponding Author Email: dongjit@hotmail.com

Received: 24 November 2025 Revised: 12 December 2025 Accepted: 22 December 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งนำเสนอการวิเคราะห์ทางการเมืองในฐานะเครื่องมือทางวิชาการสำคัญสำหรับทำความเข้าใจพลวัตของอำนาจ นโยบาย และโครงสร้างการเมืองในโลกสมัยใหม่ ซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนจากโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล และความท้าทายเชิงประชาธิปไตย โดยเฉพาะบริบทไทยที่สถาบันทางการเมือง วัฒนธรรมทางอำนาจ และอัตลักษณ์ทางสังคมยังคงมีบทบาทกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองอย่างลึกซึ้ง บทความจึงประยุกต์กรอบวิเคราะห์จากรัฐศาสตร์สากลผสมผสานกับแนวคิดร่วมสมัยเฉพาะบริบทไทย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลายระดับและพลวัตทางสังคม การเมืองที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้พยายามประยุกต์กรอบคิดจากงานของ Lasswell, Shively, Heywood, Hall and Taylor, March and Olsen ตลอดจนงานวิชาการไทย เช่น ระบบอุปถัมภ์ ขนชั้นนำ และระบบนโยบาย เพื่อเชื่อมโยงทฤษฎีจากหลายสำนักเข้ากับความเป็นจริงของการเมืองไทยร่วมสมัยอย่างมีเหตุผล ซึ่งข้อค้นพบเชิงแนวคิดผู้เขียนเห็นว่า การวิเคราะห์ทางการเมืองไม่ใช่เพียงการอธิบายเชิงประจักษ์ แต่เป็นกระบวนการสังเคราะห์ที่ผสมมิติข้อเท็จจริงเข้ากับคุณค่าเชิงจริยธรรม ในบทความนี้ผู้เขียน ได้จัดหมวดหมู่กรอบแนวคิดสำคัญ 6 ประเภท ได้แก่ แนวโครงสร้างสถาบัน แนวพฤติกรรมและการตัดสินใจ แนวกลุ่มผลประโยชน์ แนววิพากษ์เชิงชนชั้น แนวอัตลักษณ์ วาทกรรม และแนวคิดร่วมสมัยในบริบทไทย ซึ่งทำให้สามารถมองเห็นโครงสร้างอำนาจ กระบวนการนโยบาย และปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมได้อย่างเป็นระบบยิ่งขึ้น สำหรับบริบทสังคมไทยการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เคลื่อนจากยุคสถาบันนำรัฐ ไปสู่ยุคที่ประชาชนมีบทบาทสูงขึ้นผ่านสื่อออนไลน์ สื่อพลเมือง และขบวนการทางสังคมรุ่นใหม่ โดยแนวโน้มอนาคตการเมืองไทยจะเป็นสนามแข่งขันระหว่างอำนาจดั้งเดิมกับพลังสังคมใหม่ที่ใช้อัตลักษณ์ วาทกรรม และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลัก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การวิเคราะห์ทางการเมืองในฐานะกระบวนการตีความ ทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงความหมายเพื่อทำความเข้าใจการเมืองร่วมสมัยอย่างรอบด้านที่สุด

คำสำคัญ: กรอบการวิเคราะห์ทางการเมือง, โครงสร้างอำนาจทางการเมือง, บริบททางการเมืองไทย

Abstract

This academic consists purposes to present political analysis as a crucial scholarly tool for understanding the dynamics of power, policy, and political structures in the modern world-one increasingly shaped by the complexities of globalization, digital technologies, and democratic challenges. In the Thai context, political institutions, cultures of power, and social identities continue to play a profound role in shaping political behavior. Accordingly, the article integrates analytical frameworks from global political science with contemporary Thai-specific perspectives in order to explain the multi-level power relations and the increasingly complex socio-political dynamics of the present era. The author draws upon the conceptual foundations of Lasswell, Shively, Heywood, Hall & Taylor, and March & Olsen, alongside Thai scholarly contributions on patron-client systems, political elites, and policy processes. This synthesis connects theoretical traditions from multiple schools of thought with the lived realities of contemporary Thai politics. Conceptually, the author argues that political analysis is not merely an empirical exercise but a process of synthesis that weaves together factual dimensions with normative and ethical considerations. The article classifies six major analytical frameworks-structural-institutional, behavioral and decision-making, interest-group, critical and class-based, identity and discourse-oriented, and contemporary Thai-specific approaches- each offering systematic insights into power structures, policy processes, and state- society interactions. In the Thai socio-political context, political participation has shifted from an era dominated by state- and institution-led politics toward a period in which citizens play a more prominent role through online platforms, civic media, and new social movements. Future trends indicate that Thai politics will increasingly become a contested arena between traditional power holders and emerging social forces that mobilize identity, discourse, and technology as key instruments. Consequently, political analysis must operate simultaneously at structural and interpretive levels to achieve a comprehensive understanding of contemporary political phenomena.

Keywords: Political Analysis Framework, Structures of Political Power, Thai Political Context

บทนำ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งการกำหนดนโยบายสาธารณะ การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคม หรือแม้แต่ความขัดแย้งระหว่างรัฐ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของอำนาจ ความขัดแย้ง และการจัดระเบียบทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกันในหลายมิติ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านี้ยิ่งลึกซึ้ง จึงมีอาจอาศัยเพียงความคิดเห็นส่วนบุคคล หรือการสังเกตการณ์เชิงประสบการณ์เพียงผิวเผิน หากจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือทางความคิดที่มีระบบและผ่านการกลั่นกรองเชิงวิชาการ เพื่อให้สามารถมองเห็นโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และพลวัตที่อยู่เบื้องหลัง

ปรากฏการณ์เหล่านั้นได้อย่างมีหลักการ ในทางรัฐศาสตร์ เครื่องมือดังกล่าวเรียกว่า กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ทางการเมือง (Conceptual Frameworks for Political Analysis) ซึ่งเปรียบเสมือนเลนส์ทางปัญญาที่ช่วยให้นักศึกษาและนักวิจัยสามารถจัดระเบียบความคิด ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ และตีความข้อมูลหรือพฤติกรรมทางการเมืองได้อย่างมีแบบแผน โดยกรอบแนวคิดแต่ละชุดต่างมีสมมุติฐาน มุมมอง และชุดคำอธิบายที่แตกต่างกันออกไป อันสะท้อนให้เห็นถึงจุดเน้นที่หลากหลาย เช่น บทบาทของสถาบันทางการเมือง พฤติกรรมของปัจเจกและกลุ่ม การกระจายอำนาจและทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หรืออุดมการณ์และวาทกรรมที่ครอบงำความคิดของผู้คน

แนววิเคราะห์ทางการเมืองถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ขาดไม่ได้สำหรับการทำความเข้าใจความซับซ้อนของการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และชีวิตสาธารณะ โดยเป็นกระบวนการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การพิจารณาเชิงวิเคราะห์ต่อผู้มีบทบาททางการเมือง สถาบันทางการเมือง กระบวนการตัดสินใจ และการกระจายอำนาจ เพื่อให้เข้าใจ อธิบาย และแม้กระทั่งคาดการณ์ผลลัพธ์ทางการเมืองได้ (Shively, 2020, p.5)

ดังนั้น บทความนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอกรอบแนวคิดการวิเคราะห์การเมือง ที่สำคัญและทรงอิทธิพลที่มักใช้ในมองการเมืองสมัยใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่า การวิเคราะห์เหล่านี้มีความสำคัญอย่างไรต่อการทำความเข้าใจโลกทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ความท้าทาย และความไม่แน่นอนในปัจจุบัน

บทวิเคราะห์

1. นิยามของการวิเคราะห์ทางการเมือง

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการคิดที่มีระบบมากกว่าการสังเกต หรือการตีความเชิงประสบการณ์เพียงลำพัง เนื่องจากการเมืองเกี่ยวข้องกับอำนาจ สถาบัน ผลประโยชน์ และความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายระดับ นักรัฐศาสตร์จึงต้องใช้ “กรอบการวิเคราะห์” เพื่อจัดระเบียบข้อมูล ตั้งคำถาม และตีความพฤติกรรมหรือโครงสร้างทางการเมืองอย่างมีหลักฐานและหลักวิชา แนวทางดังกล่าวจะเป็นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจกลไกที่หล่อหลอมทั้งการตัดสินใจเชิงนโยบายและพลวัตของอำนาจในสังคมก่อนที่จะสำรวจกรอบแนวคิดและแนววิเคราะห์ประเภทต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มจากการกำหนดนิยามของการวิเคราะห์ทางการเมือง อย่างชัดเจน ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงวิธีวิทยา เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจบทบาท หน้าที่ และขอบเขตของการวิเคราะห์ทางการเมืองได้อย่างครบถ้วน และรองรับการอภิปรายเนื้อหาเชิงลึกในส่วนถัดไป

การวิเคราะห์ทางการเมือง (Political Analysis) คือกระบวนการศึกษาทางวิชาการที่มีระบบ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจ อธิบาย วิพากษ์ และคาดการณ์พฤติกรรม ปรากฏการณ์ และโครงสร้างทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มองค์กรรัฐ หรือระบบระหว่างประเทศ การวิเคราะห์นี้ใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และเครื่องมือทางรัฐศาสตร์ในการตีความข้อมูลและบริบททางการเมืองอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เข้าใจกลไกของอำนาจ ความสัมพันธ์ทางการเมือง และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคม (Shively, 2020, p. 5; Heywood, 2015, p.17) หนึ่งในนิยามที่มีอิทธิพลต่อศาสตร์ทางรัฐศาสตร์คือคำกล่าวของ Harold Lasswell ซึ่งนิยามว่า “การเมืองคือ ใครได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร” (who gets what, when and how) ซึ่งสรุปแก่นของการเมืองในฐานะกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและอำนาจในสังคม (Lasswell, 1936, p.3) แนวคิดนี้เปิดทางให้การวิเคราะห์ทาง

การเมืองมุ่งเน้นการตรวจสอบกระบวนการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้ และการควบคุมทรัพยากรของผู้มีบทบาทต่าง ๆ Shively (2020, p.5) ให้นิยามว่า “การวิเคราะห์ทางการเมืองคือการตรวจสอบอย่างเป็นกลางต่อผู้แสดงทางการเมือง สถาบัน กระบวนการ และการจัดสรรและการใช้อำนาจ” ซึ่งสะท้อนถึงการมองปรากฏการณ์ทางการเมืองด้วยความเป็นวิทยาศาสตร์ โดยไม่ปล่อยให้ความรู้สึกส่วนตัวหรืออคติครอบงำการตีความ ในขณะที่ Heywood (2015, p.17) ขยายความว่าการวิเคราะห์ทางการเมืองไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการอธิบายข้อเท็จจริง แต่ต้องครอบคลุมถึงการตั้งคำถามทางจริยธรรม เช่น ความยุติธรรม ความชอบธรรม และสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้การวิเคราะห์มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะเชื่อมโยงระหว่างข้อเท็จจริงกับค่านิยม

สำหรับในบริบทของไทย นักวิชาการหลายคนได้อธิบายการวิเคราะห์ทางการเมืองอย่างสอดคล้องกับแนวคิดสากล เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่า การเมืองคือปรากฏการณ์ทางอำนาจที่ฝังอยู่ในทุกระดับของสังคม ไม่จำกัดอยู่เพียงเรื่องของรัฐหรือรัฐบาล และการทำความเข้าใจการเมืองต้องอาศัยกรอบคิดที่หลากหลายและการวิเคราะห์อย่างรอบด้าน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2546, น.4) ส่วนอานนท์ หวังวิโรจน์ (2561) กล่าวว่า การวิเคราะห์ทางการเมืองคือ “กระบวนการจัดระเบียบความคิดเพื่อตีความปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างมีระบบ” โดยมุ่งเน้นการตั้งคำถามต่อสิ่งที่อาจดูเหมือน “ปกติ” ในสังคม เช่น อำนาจของกฎหมาย หรือความเห็นสาธารณะ ซึ่งในความเป็นจริงอาจซ่อนกลไกแห่งการครอบงำหรือความไม่เป็นธรรมไว้ (อานนท์ หวังวิโรจน์, 2561, น.9)

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ทางการเมืองคือเครื่องมือสำคัญของนักรัฐศาสตร์ในการทำความเข้าใจโลกแห่งอำนาจ กลไกของสถาบัน และพฤติกรรมของผู้มีบทบาททางการเมือง ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะในการตั้งคำถาม วิพากษ์ และตีความปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. ความจำเป็นของการวิเคราะห์ทางการเมืองในโลกสมัยใหม่

ในโลกสมัยใหม่ที่มีการเมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น การวิเคราะห์ทางการเมือง (Political Analysis) จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่จำเป็นในหลายระดับ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก โดยเฉพาะในยุคที่ประชาธิปไตยเผชิญกับความท้าทายจากอำนาจนิยม เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นภาวะโลกร้อน สงคราม เศรษฐกิจถดถอย หรือการระบาดของโรคอุบัติใหม่ (Heywood, 2015, p.21)

2.1 การทำความเข้าใจระบบอำนาจและผลกระทบของนโยบาย การวิเคราะห์ทางการเมืองช่วยให้เรามองเห็นว่าอำนาจถูกจัดวาง แบ่งปัน หรือผูกขาดอย่างไร ใครคือผู้มีอิทธิพลที่แท้จริง และนโยบายหนึ่ง ๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างไร โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย ความเข้าใจในโครงสร้างอำนาจจะส่งเสริมให้พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Heywood, 2015, p.17)

2.2 การป้องกันและรับมือกับวิกฤตการณ์ทางการเมือง การวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ (Predictive Analysis) มีบทบาทสำคัญในการประเมินความเสี่ยง เช่น การรัฐประหาร ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ หรือวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งผู้มีอำนาจ นักวิชาการ และองค์กรระหว่างประเทศสามารถนำข้อมูลจากการวิเคราะห์เหล่านี้ไปใช้ในการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mintz and DeRouen, 2010, p.3-4)

2.3 การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในสังคมยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารหลังไหลอย่างรวดเร็ว การวิเคราะห์ทางการเมืองช่วยให้ประชาชนสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากวาทกรรม การโฆษณาชวนเชื่อ หรือข่าวปลอม ความสามารถในการวิเคราะห์การเมืองจึงเป็นหัวใจของพลเมืองที่มีวิจรรย์ญาณและมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพ (Shively, 2020, p.27)

2.4 การพัฒนากลยุทธ์ในภาคธุรกิจและองค์กรระหว่างประเทศ แม้แต่ในภาคธุรกิจ การวิเคราะห์ความเสี่ยงทางการเมือง (Political Risk Analysis) ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจด้านการลงทุน การประเมินเสถียรภาพของรัฐบาล ระบบกฎหมาย และนโยบายรัฐ ล้วนมีผลต่อความมั่นคงและผลตอบแทนของธุรกิจระหว่างประเทศ (Gillespie, K, 2021, p.12-14)

ในบริบทสมัยใหม่ การวิเคราะห์ทางการเมืองมิใช่เพียงเครื่องมือของนักรัฐศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นทักษะสำคัญของนักการเมือง นักธุรกิจ นักกิจกรรม และประชาชนทั่วไป เพื่อเข้าใจ บริหาร และมีส่วนร่วมกับโลกที่ถูกกำหนดโดยอำนาจและการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประโยชน์ของการวิเคราะห์ทางการเมืองมีมากมายและครอบคลุมหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล องค์กรไม่แสวงหากำไร บริษัทข้ามชาติ หรือแม้แต่วงการวิชาการด้วยการประยุกต์ใช้วิธีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าใจบริบททางการเมืองได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ช่วยให้ตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ลดความเสี่ยง และมองเห็นโอกาสเชิงยุทธศาสตร์ ตัวอย่างเช่น การวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดนโยบายสาธารณะที่แม่นยำ การจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างมีประสิทธิภาพ และการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Mintz, A, and DeRouen, K, 2010, p.6-7)

3. กรอบแนวคิดและแนววิเคราะห์ทางการเมือง

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง ไม่อาจอาศัยเพียงการสังเกตหรือความคิดเห็นส่วนบุคคลเท่านั้น หากจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิด (Conceptual Frameworks) หรือ ทฤษฎี (Theories) เป็นเครื่องมือชี้แนะ เพื่อให้การศึกษาเป็นระบบ มีทิศทาง และสามารถตั้งคำถาม วิเคราะห์ และตีความข้อมูลทางการเมืองได้อย่างมีหลักการ (Marsh and Stoker, 2010, p.3) กรอบการวิเคราะห์จะเป็นเครื่องมือช่วยให้นักวิชาการ รวมถึงผู้ที่สนใจทางการเมืองสามารถมองเห็นภาพของอำนาจ กลุ่มผลประโยชน์ กระบวนการตัดสินใจ นโยบาย และอุดมการณ์ได้อย่างมีทิศทาง ชัดเจน และลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งกรอบแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้มีได้จำกัดเฉพาะในเชิงทฤษฎี หากแต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ทางการเมือง ในแต่ละบริบทได้อย่างยืดหยุ่นและทรงพลัง ในเอกสารนี้ ผู้เขียนได้ทำการจัดหมวดหมู่ กรอบแนวคิดและแนววิเคราะห์ทางการเมือง ที่ผู้เขียนได้ทำการรวบรวมและสังเคราะห์จากแนวคิดของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ โดยแยกเป็น 6 ประเภท ตามลักษณะของการวิเคราะห์ ประกอบด้วย (1) แนววิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (2) แนววิเคราะห์เชิงพฤติกรรมการตัดสินใจ (3) แนววิเคราะห์เชิงกลุ่มผลประโยชน์ (4) แนววิเคราะห์เชิงวิพากษ์ชนชั้น (5) แนววิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์ วาทกรรม ความเชื่อ และ (6) แนวคิดร่วมสมัยเฉพาะบริบทไทย

การจัดกลุ่มลักษณะนี้ มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เป็นระบบ ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเปรียบเทียบแนวคิดได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล และเลือกใช้เครื่องมือวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทการเมืองไทยที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แนวทางการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการเข้าใจการเมืองอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) แนววิเคราะห์เชิงโครงสร้าง แนววิเคราะห์เชิงโครงสร้างหรือเชิงสถาบัน (Structural/Institutional Analysis) เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับ “สถาบันทางการเมือง” ทั้งในความหมายขององค์กร เช่น รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล หน่วยงานราชการ และในความหมายของกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่กำหนดพฤติกรรมของตัวแสดงทางการเมือง โดยเชื่อว่าสถาบันเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบ กระบวนการ และผลลัพธ์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นในระดับการกำหนดนโยบายหรือการจัดการกับความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งตัวแบบเชิงสถาบัน (Institutional Model) ตัวแบบเชิงสถาบันเน้นการศึกษาบทบาทของสถาบันต่าง ๆ ในระบบการเมือง เช่น รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล หรือระบบราชการ โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าองค์กรเหล่านี้มีหน้าที่อย่างไรในการออกกฎหมาย บังคับใช้กฎหมาย และตีความนโยบายสาธารณะ ตัวแบบนี้ยอมรับว่าสถาบันทางการเมืองมิได้เป็นกลางทางการเมืองเสมอไป หากแต่มีบทบาทเชิงอำนาจที่ส่งผลต่อทิศทางของนโยบายและความชอบธรรมของรัฐ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2566, น.13-15)

แนวคิดสถาบันนิยมนี้ยังแบ่งออกเป็นสามแนวย่อย ได้แก่ สถาบันนิยมเชิงเหตุผล (Rational Choice Institutionalism) ที่เน้นการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์โดยถือว่านักแสดงทางการเมืองมีเหตุผล สถาบันนิยมเชิงสังคมวิทยา (Sociological Institutionalism) ที่ให้ความสำคัญกับบรรทัดฐานและคุณค่าทางสังคม สถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Institutionalism) ที่เน้นผลสะสมจากอดีตและเส้นทางพัฒนาการของสถาบัน นอกจากนี้ March, J. G., and Olsen, J. P. (1984, p.738) ยังชี้ว่าสถาบันการเมืองมิได้เป็นเพียงโครงสร้างทางกฎหมาย แต่เป็นกลไกที่หล่อหลอมและจำกัดพฤติกรรมของผู้แสดงทางการเมืองอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Democratic Recession ของ Diamond ที่มองว่าการถดถอยของประชาธิปไตยเกิดจากการสึกกร่อนของสถาบันสำคัญ เช่น หลักนิติธรรม ระบบตรวจสอบถ่วงดุล และความเป็นอิสระของสื่อ (Diamond, 2015, p.142-146) Diamond ยังย้ำว่าสถาบันคือกติกาของเกม ซึ่งเมื่อถูกบิดเบือนย่อมนำไปสู่การรวบอำนาจและการย้อนกลับสู่ลัทธิอำนาจนิยม (Diamond, 2019, p.28-35) จึงสะท้อนอย่างชัดเจนถึงบทบาทเชิงโครงสร้างของสถาบันที่กำหนดคุณภาพและทิศทางของการเมืองโดยตรง

2) แนววิเคราะห์เชิงพฤติกรรมการตัดสินใจ ในการศึกษาการเมืองยุคใหม่ ความเข้าใจต่อพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ถือเป็นแกนกลางของการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ แนววิเคราะห์เชิงพฤติกรรมและการตัดสินใจจึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านมุมมองของมนุษย์ในฐานะผู้กระทำที่มีเป้าหมาย มีเหตุผล และมีแบบแผนในการเลือกปฏิบัติ แนวคิดเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานของการวิพากษ์แนวสถาบันนิยมแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นเฉพาะโครงสร้างทางการเมือง โดยเสนอให้ขยายการศึกษาไปยังการกระทำของบุคคลในบริบทจริง แนววิเคราะห์กลุ่มนี้รวมถึงตัวแบบการตัดสินใจเชิงเหตุผล (Rational Decision-Making Model) ทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Theory) และแนวคิดพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioralism) ซึ่งต่างก็เสนอกรอบการอธิบายที่ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้ลงคะแนนเสียง นักการเมือง ข้าราชการ กลุ่มผลประโยชน์ และผู้นำทางการเมืองในรูปแบบที่ตรวจสอบและทดสอบได้ ทั้งยังมีการพัฒนาเครื่องมือทางวิธีวิทยาเพื่อสนับสนุนการศึกษาอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้แนววิเคราะห์เหล่านี้กลายเป็นรากฐานที่แข็งแรงของรัฐศาสตร์เชิงประจักษ์ในยุคปัจจุบัน ประกอบด้วย

2.1) ตัวแบบการตัดสินใจเชิงเหตุผล (Rational Decision-Making Model) ตัวแบบนี้มีรากฐานจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์จุลภาค โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าผู้ตัดสินใจทางการเมืองเป็นผู้ใช้เหตุผลในการพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อเลือกนโยบายที่ให้ผลตอบแทนสูงสุด โดยผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ระบุปัญหา (2) กำหนดเป้าหมาย (3)

สร้างทางเลือก (4) ประเมินต้นทุน-ผลประโยชน์ของแต่ละทางเลือก และ (5) เลือกทางเลือกที่ดีที่สุด แนวคิดนี้ถูกใช้ในการวิเคราะห์ การตัดสินใจของรัฐบาลหรือองค์กรทางการเมืองที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดเชิงทรัพยากรและข้อมูล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2566, น.15-17)

2.2) ทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Theory) แนวคิดนี้ถือว่ามนุษย์เป็น ผู้กระทำการอย่างมี เหตุผล (rational actor) ที่ตัดสินใจบนพื้นฐานของการประเมินต้นทุนและผลประโยชน์เพื่อเพิ่มอรรถประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง โดย มักใช้แบบจำลองทางตรรกะในการอธิบายพฤติกรรมทางเลือกตั้ง การเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และพฤติกรรม ของนักการเมือง (Lichbach, M. I., and Zuckerman, A. S, 2009, p.3-6) อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ก็เผชิญกับข้อวิจารณ์สำคัญ เช่น ความยากในการทดสอบเชิงประจักษ์ และความสามารถอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองในบริบทจริงได้อย่างแม่นยำเสมอไป (Green, D. P., and Shapiro, I, 1994, p.13-15)

2.3) แนวคิดพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioralism) เป็นแนวทางที่เกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 โดยเน้น การศึกษาการเมืองผ่านพฤติกรรมที่สังเกตได้ของบุคคลและกลุ่ม โดยใช้ระเบียบวิธีแบบวิทยาศาสตร์ เช่น การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ การตั้งสมมติฐาน และการใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถตรวจสอบและทำซ้ำได้ จุดเน้นอยู่ที่พฤติกรรมของผู้ มีสิทธิเลือกตั้ง นักการเมือง ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป มากกว่าการวิเคราะห์โครงสร้างหรือหลักนิติศาสตร์ (Almond, 1996, p.33-36)

3) แนววิเคราะห์เชิงกลุ่มผลประโยชน์ เนื่องจากการเมือง ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมของรัฐหรือพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่กลุ่มผลประโยชน์หลากหลายเข้ามามีบทบาทและช่วงชิงอิทธิพลในการกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ แนว วิเคราะห์เชิงกลุ่มและผลประโยชน์จึงมีความสำคัญต่อการเข้าใจพลวัตของอำนาจนอกเหนือจากระบบราชการหรือโครงสร้างทาง การเมืองแบบเป็นทางการ โดยเฉพาะในยุคที่รัฐไม่ได้ผูกขาดการตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว การวิเคราะห์ผ่านมุมมองของกลุ่ม ผลประโยชน์ทำให้สามารถมองเห็นแรงผลักดันเบื้องหลังนโยบาย ตลอดจนกลไกการต่อรอง แทรกซึม และแสวงหาผลประโยชน์ซึ่ง ดำเนินไปในระดับที่ลึกและซับซ้อนยิ่งขึ้น แนววิเคราะห์เชิงกลุ่ม/ผลประโยชน์ จึงเป็นอีกแนวการวิเคราะห์หนึ่งที่น่าจะทำให้ผู้ที่มี ความสนใจทางการเมืองใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1) ลัทธิพหุนิยม (Pluralism) ลัทธิพหุนิยมเสนอว่าการเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือสนามแข่งขันของกลุ่ม ผลประโยชน์หลากหลายที่ต่างแย่งชิงอำนาจและอิทธิพลเหนือนโยบายสาธารณะ โดยกลไกหลักของระบบนี้คือการต่อรอง (Bargaining) และการประนีประนอม (Compromise) ซึ่งทำให้ไม่มีกลุ่มใดสามารถผูกขาดอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ กลุ่มที่เข้าร่วม ในระบบนี้ ได้แก่ องค์กรธุรกิจ องค์กรแรงงาน กลุ่มวิชาชีพ หรือกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะด้านต่าง ๆ แนวคิดนี้เน้นความหลากหลาย ของแหล่งอำนาจและการกระจายตัวของอิทธิพลในสังคมการเมือง (Dahl, R. A, 1961, p.91-93)

3.2) แนววิเคราะห์กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ในการวิเคราะห์การเมืองร่วมสมัย แนวคิดกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) มีบทบาทในการเปิดเผยกลไกอำนาจที่ซ่อนอยู่ภายนอกกระบวนการเมืองและกลไกรัฐแบบเป็นทางการ กลุ่ม ผลประโยชน์เหล่านี้อาจอยู่ในรูปของเครือข่ายธุรกิจ สหภาพแรงงาน องค์กรวิชาชีพ หรือแม้แต่องค์กรภาคประชาชน ซึ่งสามารถใช้ ช่องทางต่าง ๆ ในการผลักดันข้อเรียกร้องของตนให้เข้าสู่กระบวนการนโยบาย ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนทางการเงินแก่พรรค การเมือง แลกกับนโยบายที่เอื้อต่อกิจการของตน หรือการล็อบบี้ผ่านข้าราชการในการผลักดันผลประโยชน์เฉพาะด้าน

ในบริบทการเมืองไทย กลุ่มผลประโยชน์มักดำเนินการภายใต้ระบบอุปถัมภ์ (patronage system) ที่ผู้มีอำนาจและกลุ่มผลประโยชน์พึ่งพาอาศัยกันอย่างแนบแน่น เช่น กลุ่มทุนใหญ่สนับสนุนพรรคการเมือง เพื่อแลกกับสิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือกลุ่มอาชีพบางกลุ่มผลักดันนโยบายผ่านความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มเหล่านี้จึงมีบทบาททั้งในการกำหนดนโยบาย และการผลิตซ้ำโครงสร้างอำนาจเดิม ซึ่งในบางกรณีอาจนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมในระบบการเมือง (พนัส ทัศนียานนท์, 2551, น. 94-96)

3.3) แนวโน้มเรียลลิสม์ (Neorealism) แม้แนวคิดนีโอเรียลลิสม์จะได้รับความนิยมมากในสาขาสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ก็สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคและโลก ทฤษฎีนี้มองว่ารัฐ เป็นผู้เล่นหลัก (Unitary Actor) ในระบบระหว่างประเทศที่ไร้ระเบียบ (Anarchic Structure) และรัฐจะมุ่งรักษาอำนาจ (Power) และความมั่นคง (Security) ของตนเป็นหลัก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่ ท่าทีของไทยต่อมหาอำนาจ เช่น การรักษาสมดุลระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนในยุคสงครามการค้า หรือการตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมพันธสัญญาด้านความมั่นคงต่าง ๆ การใช้แนวโน้มเรียลลิสม์จึงเหมาะกับการวิเคราะห์นโยบายระดับมหภาคที่รัฐแสดงบทบาทในฐานะผู้แสวงหาอำนาจในระบบโลก (วัชรพล ศุภจักรวิวัฒนา, 2562, น.135-154)

4. แนววิเคราะห์เชิงวิพากษ์ขั้น

แนววิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นแนวทางที่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจ ความเหลื่อมล้ำ และการครอบงำทั้งในระดับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอุดมการณ์ โดยมุ่งทำความเข้าใจว่าระบบทางการเมืองและสังคมผลิตซ้ำอำนาจให้กับกลุ่มใด และกดทับหรือทำให้กลุ่มใดกลายเป็นผู้ถูกกระทำ แนววิเคราะห์ชุดนี้ไม่ได้เพียงแต่พยายามอธิบายว่า สิ่งใดเป็นอยู่ แต่ยังเสนอให้พิจารณาว่าสิ่งใดควรเป็นด้วย โดยผลานทั้งการวิพากษ์และการเสนอโมทัศน์ทางเลือกใหม่ จึงมีอิทธิพลสำคัญต่อการศึกษาการเมืองในเชิงคุณค่า ศีลธรรม และความเป็นธรรม อาจมีแนววิเคราะห์ ดังนี้

4.1 ทฤษฎีมาร์กซิสม์ (Marxism) ทฤษฎีมาร์กซิสม์มองการเมืองผ่านเลนส์ของโครงสร้างเศรษฐกิจและชนชั้น โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่าง “ชนชั้นนายทุน” กับ “ชนชั้นแรงงาน” ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้เชื่อว่ารัฐไม่ใช่องค์กรที่เป็นกลางทางการเมือง แต่เป็นเครื่องมือของชนชั้นที่ครอบงำในการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตน ในบริบทไทย แม้มิติเชิงชนชั้นจะมีลักษณะเฉพาะ เช่น ระบบอุปถัมภ์ หรืออิทธิพลของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ แต่แนวคิดเรื่อง “การครอบงำเชิงโครงสร้าง” ก็สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์การเมืองได้อย่างมีพลัง เช่น การวิพากษ์นโยบายสาธารณะที่เอื้อผลประโยชน์แก่กลุ่มทุน การผูกขาดนโยบายโดยกลุ่มเศรษฐกิจ หรือความไม่เป็นธรรมทางสังคมที่ถูกทำให้ชอบธรรมผ่านกระบวนการของรัฐ แนวคิดนี้เคยเป็นพื้นฐานของการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และยังคงส่งอิทธิพลต่อวงวิชาการในการตั้งคำถามถึงความเป็นธรรมของระบอบการเมืองไทย (วัชรพล ศุภจักรวิวัฒนา, 2562, น.69-86)

4.2 ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) แนวคิดวิพากษ์พัฒนาต่อจากมาร์กซิสม์ โดยขยายขอบเขตการวิเคราะห์จากโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การครอบงำทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ และภาษา โดยเฉพาะบทบาทของสื่อ การศึกษา และสถาบันทางสังคมในการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ตัวอย่างเช่น การผลิตซ้ำภาพจำผ่านสื่อ การชี้นำความคิดของประชาชนอย่างแนบเนียน หรือการทำให้ผู้ถูกครอบงำยินยอมอย่างสมัครใจ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองมิได้ถูกใช้ผ่าน

การบังคับโดยตรงเสมอไป แต่อาจปรากฏในรูปของการครอบงำเชิงวาทกรรม (Discourse Domination) ซึ่งทำให้ความไม่เป็นธรรมกลายเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในสายตาสาธารณะ (Marsh, D., and Stoker, G, 2010, p.90–93)

แนววิเคราะห์อีกชุดหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจในสาขาวิชาการร่วมสมัย คือ แนวคิดที่เน้นบทบาทของอัตลักษณ์ ความเชื่อ และค่านิยมในการหล่อหลอมพฤติกรรมทางการเมือง และยังตั้งคำถามถึงหลักการเชิงจริยธรรมของระบบการปกครองด้วย

4.3 ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) คอนสตรัคติวิสต์เสนอว่าโลกทางการเมืองมีใช้สิ่งๆ ที่ดำรงอยู่ในลักษณะภาวะวิสัย (Objective Reality) หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยความเข้าใจ ความหมาย และค่านิยมของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ปรากฏการณ์ทางการเมือง เช่น อธิปไตย ความมั่นคง หรืออัตลักษณ์ของรัฐ ล้วนเปลี่ยนแปลงได้ตามการตีความของผู้คน แนวคิดนี้เน้นว่าเพื่อจะเข้าใจการเมืองอย่างลึกซึ้ง เราต้องเข้าใจว่า ผู้คนมองโลกอย่างไร มากกว่าการมองเพียงว่าโลกเป็นอย่างไร (Wendt, 1992, p.391–395)

5. ทฤษฎีการเมืองเชิงจรรยา (Normative Political Theory)

ต่างจากทฤษฎีที่พยายามอธิบายหรือทำนายพฤติกรรมทางการเมือง ทฤษฎีการเมืองเชิงจรรยามุ่งตอบคำถามเชิงคุณค่า เช่น อะไรคือความยุติธรรม หรือ สิ่งใดควรเป็น โดยเน้นหลักการเช่น เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม และประชาธิปไตย ตัวอย่างสำคัญคือแนวคิดของ John Rawls (1971) ที่เสนอหลักแห่งความยุติธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Justice) ผ่านแนวคิดม่านแห่งความไม่รู้ (Veil of Ignorance) ซึ่งเสนอว่าสังคมที่ยุติธรรมจะต้องถูกออกแบบโดยคนที่ไม่รู้สถานะของตนเองในสังคมนั้น แนวคิดนี้กระตุ้นให้ผู้ศึกษาและนักการเมืองไม่ละเลยมิติทางศีลธรรมในการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Rawls, 1971, p.11–19)

6. แนววิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์ วาทกรรม ความเชื่อ

ด้วยการเมืองในยุคปัจจุบัน ไม่อาจอธิบายได้เพียงผ่านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สถาบัน หรือพฤติกรรมที่เป็นเหตุเป็นผลทางวัตถุเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาความหมาย และการรับรู้ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและใช้ร่วมกันในแต่ละบริบทด้วย แนววิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์ วาทกรรม และความเชื่อ จึงเน้นไปที่กระบวนการสร้างความหมาย ความเข้าใจร่วม และบทบาทของภาษา วัฒนธรรม และอุดมการณ์ในการกำหนดทิศทางของนโยบายและการกระทำทางการเมือง แนวคิดเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอธิบายการเมืองในมิติสัญลักษณ์ เช่น Soft Power ความมั่นคงเชิงอัตลักษณ์ หรือบทบาทของรัฐในเวทีโลก แนววิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์/วาทกรรม/ความเชื่อ มีทิศทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

6.1 ตัวแบบเกมและวาทกรรมทางการเมือง (Political Game and Discourse Model) ตัวแบบนี้เน้นให้เห็นว่าการเมืองไม่ใช่เพียงการต่อสู้ทางนโยบายหรือผลประโยชน์เชิงวัตถุเท่านั้น แต่ยังเป็นการแข่งขันทางวาทกรรม ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความสามารถในการใช้อำนาจผ่านการสื่อสาร การสร้างภาพลักษณ์ การโน้มน้าว และการใช้สื่อในการชี้นำความคิดสาธารณะ กลุ่มผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายจึงไม่ได้มีเพียงนักการเมืองหรือข้าราชการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงนักกิจกรรม องค์กรภาคประชาชน สื่อมวลชน และกลุ่มทุนที่สามารถเข้าถึงเครื่องมือนโยบายและการจัดวาระสาธารณะ (Agenda-Setting) ตัวแบบนี้เหมาะสำหรับวิเคราะห์การแข่งขันทางความคิดในพื้นที่สาธารณะ และการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เกิดจากกระแสสังคม หรือ สงครามความหมาย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2566, น.36–38)

6.2 ทฤษฎีสรสรสร้างนิยม (Constructivism) แนวคิดสรสรสร้างนิยมเสนอว่าโลกทางการเมืองไม่ได้เป็นสิ่งที่มียุโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นโลกที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านความหมาย ความเชื่อ และอัตลักษณ์ที่สังคมยึดถือร่วมกัน สรสรสร้างนิยมจึงให้

ความสำคัญกับสิ่งที่รัฐ หรือประชาชนเชื่อว่าสำคัญ เช่น ความมั่นคง ความรักชาติ หรืออัตลักษณ์ของชาติ มากกว่าผลประโยชน์เชิงวัตถุ ตัวอย่างเช่น การนิยามของรัฐไทยว่าเป็นรัฐพุทธ หรือ ผู้นำอาเซียน มีผลโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แนวคิดนี้ยังเหมาะสำหรับวิเคราะห์นโยบายที่เกี่ยวข้องกับ soft power ความมั่นคงทางวัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ชาติ (Wendt, 1992, p. 391–395; Marsh and Stoker, 2010, p.104; วัชรพล ศุภจักรวัฒนา, 2562, น.155–174)

6.3 ตัวแบบบริบทและองค์ประกอบรอบด้าน (Contextual/Environmental Model) ตัวแบบนี้เสนอว่าการเมืองไม่สามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ หากไม่พิจารณาบริบทแวดล้อมซึ่งเป็นตัวกำหนดขอบเขตของพฤติกรรมและนโยบายทางการเมือง เช่น โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ระบบพรรคการเมือง และความเชื่อของประชาชน แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการเมืองดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน และไม่อาจแยกขาดจากโครงสร้างรอบตัวได้อย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในสังคมไทยที่บริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มีอิทธิพลสูง การวิเคราะห์บริบทจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้นักวิชาการสามารถตีความปรากฏการณ์ทางการเมืองได้อย่างรอบด้านมากขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2566, น. 13–38)

แนววิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์ วาทกรรม ความเชื่อถูกสนับสนุนด้วยแนวคิดของ Mudde (2004) and Mudde, C., and Rovira Kaltwasser, C. 2017 โดยเขาเห็นว่าแนวคิดประชานิยม เป็นอุดมการณ์บางเบา ที่ทำงานผ่านการสร้างความหมายและภาพแบ่งขั้วระหว่างประชาชนผู้บริสุทธิ์ กับ ขนชั้นนำทุจริต วาทกรรมดังกล่าวไม่เพียงผลิตตัวตนทางการเมือง แต่ยังสร้างเงื่อนไขของความชอบธรรมและกำหนดทิศทางนโยบายในพื้นที่สาธารณะ จึงสะท้อนให้เห็นว่าการเมืองร่วมสมัยเป็นสนามแข่งขันทางอัตลักษณ์และวาทกรรม มากกว่าการขับเคลื่อนด้วยโครงสร้างหรือผลประโยชน์เชิงวัตถุเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับกรอบวิเคราะห์ที่เน้นบทบาทของภาษา อารมณ์ และความเชื่อในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง

7. แนวคิดร่วมสมัยเฉพาะบริบทไทย

ในโลกปัจจุบันที่ความซับซ้อนทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แนวคิดร่วมสมัยจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ซึ่งมีโครงสร้างทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมเฉพาะตัว แนวคิดในหมวดนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ทฤษฎีจากตะวันตก หากแต่ได้ถูกปรับใช้และพัฒนาเพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงของการเมืองไทยอย่างลึกซึ้งและทันสมัยยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์อำนาจของชนชั้นนำ การไหลเวียนของนโยบาย กระบวนการตัวแทน หรือบทบาทของประเทศไทยในเวทีโลก ล้วนสามารถอธิบายได้ภายใต้แนวคิดที่หลากหลายเหล่านี้ ซึ่งมีแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้

7.1 ทฤษฎีชนชั้นนำทางการเมือง (Elite Theory) ทฤษฎีนี้เสนอว่าอำนาจทางการเมืองในสังคมไม่ได้กระจายอย่างเท่าเทียม แต่กลับถูกควบคุมโดยชนชั้นนำจำนวนหนึ่งซึ่งครอบครองทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในบริบทไทย ชนชั้นนำมักประกอบด้วยกลุ่มทหาร ข้าราชการชั้นสูง นักธุรกิจ และราชวงศ์ ที่มีบทบาทอย่างมากในการกำหนดทิศทางของรัฐ แม้จะไม่ได้อาศัยความชอบธรรมจากประชาชนโดยตรง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือบทบาทของชนชั้นนำในยุคมาลानาไทย ที่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้โดยไม่ต้องผ่านการเลือกตั้งโดยตรง (วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2562, น.47–68) ขณะที่ Elitism แบบคลาสสิกของ Mills, C. W. (1956, p.3–4) ชี้ให้เห็นโครงสร้างอำนาจในสหรัฐอเมริกาว่าถูกกำกับโดยสามกลุ่มหลัก ได้แก่ ธุรกิจ การเมือง และการทหารซึ่งประสานกันเพื่อรักษาอำนาจตนเอง

7.2 ตัวแบบระบบนโยบาย (Policy Systems Model) พัฒนาจากทฤษฎีระบบของ Easton, D. (1965, p.23–24) ตัวแบบนี้มองการเมืองในฐานะระบบที่มีชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ปัจจัยนำเข้า (inputs) ได้แก่ ข้อ

เรียกร้องจากสังคม กระบวนการตัดสินใจ (Process) ของรัฐ เช่น ผ่านสภา รัฐบาล และศาล และผลผลิตทางการเมือง (outputs) เช่น นโยบาย กฎหมาย หรือโครงการต่าง ๆ ที่รัฐดำเนินการ พร้อมด้วยปฏิกริยาสะท้อนกลับ (feedback) จากประชาชน ตัวแบบนี้ช่วยให้เข้าใจว่านโยบายไม่ได้เกิดขึ้นโดยลอยตัว แต่เป็นผลจากการโต้ตอบระหว่างรัฐกับสังคม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2566, น.18-20)

7.3 ตัวแบบหน้าต่างนโยบาย (Multiple Streams Framework) เสนอโดย Kingdon, J. W. (2011, p.165-170) ซึ่งมองว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อกระแส 3 สาย ได้แก่ กระแสปัญหา (Problem Stream) กระแสทางเลือกนโยบาย (Policy Stream) และกระแสการเมือง (Politics Stream) มาบรรจบกันในช่วงเวลาหนึ่งจนเกิด หน้าต่างแห่งโอกาส (Policy Window) ที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง ตัวแบบนี้เหมาะสมอย่างยิ่งในการอธิบายช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางนโยบายของไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณสุข หรือการตอบสนองต่อวิกฤตการณ์

7.4 แนวคิดการเป็นตัวแทนทางการเมือง (Political Representation) แนวคิดนี้ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับตัวแทนทางการเมือง โดยเฉพาะในระบบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้ง เช่น ระบบพรรคการเมือง ระบบเลือกตั้งแบบ party list และการมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิง แรงงานนอกระบบ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดนี้ยังสะท้อนถึงปัญหาความไม่สมดุลของเสียง เช่น การผูกขาดอำนาจโดยกลุ่มทุน การเมืองแบบอุปถัมภ์ หรือการขาดการเป็นตัวแทนของประชาชนในกลุ่มชายขอบ (วัชรพล ศุภจักรวัฒนา, 2562, น.215-234)

7.5 แนวคิดโลกาภิบาล (Global Governance) โลกาภิบาลเสนอว่ารัฐไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป แต่ต้องทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย เช่น องค์กรระหว่างประเทศ NGO ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ตัวอย่างของแนวคิดนี้ในบริบทไทยได้แก่ การเข้าร่วมข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น SDGs, WTO หรือ COP26 ซึ่งสะท้อนบทบาทของไทยในระบบการจัดการโลกร่วม โดยเฉพาะในการเผชิญกับปัญหา climate change หรือการกำกับดูแลเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (วัชรพล ศุภจักรวัฒนา, 2562, น. 175-193)

ภายใต้โลกของการเมืองซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนและพลวัต แนวคิดและกรอบการวิเคราะห์ทางการเมืองจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ และรอบด้าน อย่างไรก็ตาม ด้วยความหลากหลายของแนวคิดที่มีอยู่ การเปรียบเทียบอย่างมีโครงสร้างจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้เห็นความแตกต่าง จุดเน้น และแนวทางการประยุกต์ใช้ของแต่ละแนวคิดอย่างชัดเจน ผู้เขียนจึงทำการเปรียบเทียบประเภทการวิเคราะห์ทางการเมืองที่ได้นำเสนอในข้างต้น เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถเลือกใช้แนวคิดได้อย่างเหมาะสมกับบริบททางการเมืองที่ต้องการศึกษา

ตัวอย่างการวิเคราะห์ทางการเมืองในทางปฏิบัติ

การวิเคราะห์ทางการเมืองมีได้จำกัดอยู่เพียงในเชิงทฤษฎี หรือการศึกษาเชิงวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการอธิบายและทำความเข้าใจสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือในเวทีระหว่างประเทศ การนำกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีทางการเมืองมาใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ในทางปฏิบัติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้สามารถมองเห็นกลไกของอำนาจ ผลประโยชน์ กระบวนการตัดสินใจ และความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างมีระบบและลึกซึ้ง ในส่วนนี้จะนำเสนอ ตัวอย่างการวิเคราะห์ทางการเมืองในทางปฏิบัติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทางการเมืองเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม โดยสามารถใช้ในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ การจัด

วางนโยบายสาธารณะ การดำเนินงานของรัฐและองค์กรทางการเมือง ตลอดจน บทบาทของภาคประชาชนในการกำหนดทิศทางของสังคมและประเทศ

การวิเคราะห์ทางการเมืองจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของทฤษฎี หากเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่าง แนวคิด กับความเป็นจริง และมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อระบบการเมืองและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เราเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ทางการเมืองในหลากหลายบริบทอย่างเป็นรูปธรรม 1) การพยากรณ์การเลือกตั้ง นักวิเคราะห์ที่ใช้ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็น รูปแบบการลงคะแนนในอดีต และข้อมูลประชากรเพื่อคาดการณ์ผลการเลือกตั้ง โดยผสมผสานทั้งการวิเคราะห์เชิงสถิติและเชิงคุณภาพจากกลยุทธ์ของผู้สมัครและแนวโน้มความรู้สึกของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (Shively, 2020) 2) การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ เมื่อประเทศหนึ่งต้องตัดสินใจตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศ นักวิเคราะห์จะประเมินภูมิรัฐศาสตร์ เจตนาและขีดความสามารถของผู้มีบทบาทอื่น ๆ ทั้งรัฐและไม่ใช่รัฐ ตลอดจนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น การทำความเข้าใจบริบทการเมืองภายในของประเทศอื่นเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการนี้ (Mintz, A., and DeRouen, K, 2010) 3) การประเมินนโยบายสาธารณะ ก่อนดำเนินการนโยบายใหม่ เช่น การปฏิรูประบบสาธารณสุข หรือระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม นักวิเคราะห์จะศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยมักใช้เครื่องมือ PESTLE (Political, Economic, Social, Technological, Legal, Environmental) เพื่อช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายคาดการณ์อุปสรรคและโอกาส (Aguilar, 1967) 4) การประเมินความเสี่ยงทางการเมืองสำหรับธุรกิจ บริษัทข้ามชาติที่ต้องการลงทุนในต่างประเทศจะทำการวิเคราะห์ความเสี่ยงทางการเมืองอย่างละเอียด เช่น ความมั่นคงของรัฐบาล หลักนิติธรรม ความเสี่ยงต่อความไม่สงบ และสภาพแวดล้อมด้านกฎระเบียบ เพื่อประเมินความปลอดภัยและความคุ้มค่าของการลงทุน (Gillespie, 2021) และ 5) การวิเคราะห์วาทกรรมทางการเมือง นักวิจัยอาจวิเคราะห์สุนทรพจน์ของผู้นำทางการเมือง หรือเนื้อหาจากสื่อมวลชน เพื่อทำความเข้าใจว่าภาษาและเนื้อหาเหล่านี้ถูกใช้ในการสร้างเรื่องเล่า ทางการเมืองอย่างไรซึ่งช่วยเปิดเผยอุดมการณ์ กลยุทธ์การสื่อสาร และการจัดกรอบประเด็นทางการเมืองที่ซ่อนอยู่

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่เชิงวิชาการ

บทความนี้ ผู้เขียนพยายามเสนอว่าการวิเคราะห์ทางการเมือง ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ของระบบการเมือง หากแต่เป็นกระบวนการศึกษาที่ผสมผสานการทำความเข้าใจ การอธิบาย การวิพากษ์ และการคาดการณ์ไว้ภายใต้กรอบคิดที่มีโครงสร้างชัดเจน โดยตั้งอยู่บนการบูรณาการระหว่างแนวคิดเชิงประจักษ์และมิติด้านคุณค่าทางการเมือง การมองการวิเคราะห์ทางการเมืองในลักษณะนี้ เอื้อให้สามารถตรวจสอบกลไกของอำนาจและความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างได้ครอบคลุมมากขึ้น ในด้านกรอบแนวคิด บทความผู้เขียนได้สังเคราะห์และจัดระบบแนววิเคราะห์ทางการเมืองออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ แนวโครงสร้างและสถาบัน แนวพฤติกรรมการตัดสินใจ แนวกลุ่มผลประโยชน์ แนววิพากษ์เชิงชนชั้น แนวอัตลักษณ์และวาทกรรม และแนวคิดร่วมสมัยในบริบทไทย การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวช่วยให้เห็นลักษณะของชุดแนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษารัฐศาสตร์ร่วมสมัย และช่วยให้การเลือกใช้กรอบวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับคำถามวิจัยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้แสดงการประยุกต์ใช้กรอบคิดสากลในการอธิบายพลวัตทางการเมืองไทยร่วมสมัย โดยอ้างอิงแนวคิดจากสถาบันนิยม พหุนิยม มาร์กซิสม์ คอนสตรัคติวิสต์ ระบบนโยบาย และโลกาภิวัตน์ เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์โครงสร้างอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ บทบาทของชนชั้นผู้นำ และ

กระบวนการเชิงนโยบายในบริบทไทย การประยุกต์ใช้กรอบคิดดังกล่าวช่วยสะท้อนให้เห็นพัฒนาการและลักษณะเฉพาะของระบบการเมืองไทยภายใต้เงื่อนไขเชิงประวัติศาสตร์และสถาบัน และท้ายที่สุด บทความนี้พยายามชี้ให้เห็นบทบาทของการวิเคราะห์ทางการเมือง ในฐานะกระบวนการที่สนับสนุนการทำความเข้าใจระบบการเมืองสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนสูง ทั้งสำหรับนักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ด้านการเมือง จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจและประเมินพลวัตทางการเมืองภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและหลากหลายมิติ

บทสรุป

การวิเคราะห์ทางการเมือง เป็นกระบวนการสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางอำนาจ นโยบาย และความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในสังคม โดยอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลายเป็นเครื่องมือในการตีความพฤติกรรมของบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่าง ๆ แนววิเคราะห์เหล่านี้ช่วยให้การศึกษาเรื่องการเมืองเป็นไปอย่างมีระบบ สามารถอธิบาย ตรวจสอบ และคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างลึกซึ้ง แมแต่ในสถานการณ์ที่ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติ เช่น การเลือกตั้ง การตั้งนโยบาย หรือคำปราศรัยของนักการเมือง เมื่อผ่านการวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดที่เหมาะสม ก็สามารถเผยให้เห็นอุดมการณ์ กลไกแห่งอำนาจ หรือความไม่เป็นธรรมที่แอบแฝงอยู่ได้ การเมืองจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของรัฐ แต่เป็นเรื่องของชีวิตประจำวันและการจัดระเบียบสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2546). *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). นักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2566). *ชุดวิชา 80423 นโยบายสาธารณะ หน่วยที่ 2-3*. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2568, จาก <https://www.stou.ac.th>
- วัชรพล ศุภจักรวัฒนา. (2562). *ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัลลภ สุขสวัสดิ์. (2562). *ชนชั้นนำทางการเมืองไทย: พลวัตของอำนาจและความชอบธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานนท์ หวังวิโรจน์. (2561). *การวิเคราะห์ทางการเมือง: แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Aguilar, F. J. (1967). *Scanning the business environment*. Macmillan.
- Almond, G. A. (1996). *Political science: The history of the discipline*. In R. E. Goodin and H.-D. Klingemann (Eds.), *A new handbook of political science* (pp. 50-96). Oxford University Press.
- Almond, G. A., and Powell, G. B. (1978). *Comparative politics: A developmental approach*. (2nd ed.). Little, Brown and Company.
- Dahl, R. A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. Yale University Press.
- Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155.

- Diamond, L. (2019). *Ill winds: Saving democracy from Russian rage, Chinese ambition and American complacency*. Penguin Press.
- Easton, D. (1965). *A framework for political analysis*. Prentice-Hall.
- Gillespie, K. (2021). *Foundations of international business*. Pearson.
- Green, D. P., and Shapiro, I. (1994). *Pathologies of rational choice theory: A critique of applications in political science*. Yale University Press.
- Heywood, A. (2015). *Key concepts in politics and international relations*. (3rd ed.). Palgrave Macmillan.
- Kingdon, J. W. (2011). *Agendas, alternatives and public policies*. (Updated 2nd ed.). Longman.
- Lasswell, H. D. (1936). *Politics: Who gets what, when and how*. McGraw-Hill.
- Lichbach, M. I., and Zuckerman, A. S. (Eds.). (2009). *Comparative politics: Rationality, culture and structure*. (2nd ed.). Cambridge University Press.
- March, J. G., and Olsen, J. P. (1984). The new institutionalism: Organizational factors in political life. *American Political Science Review*, 78(3), 734–749.
- Marsh, D., and Stoker, G. (Eds.). (2010). *Theory and methods in political science*. (3rd ed.). Palgrave Macmillan.
- Mills, C. W. (1956). *The power elite*. Oxford University Press.
- Mintz, A., and DeRouen, K. (2010). *Understanding foreign policy decision making*. Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.
- Mudde, C., and Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Shively, W. P. (2020). *Power and choice: An introduction to political science*. (15th ed.). Rowman and Littlefield.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391–425.